

PROJEKTET SPRÅKET SOM NYCKEL TILL ETT DELAKTIGT VUXENLIV

Kartläggningsmaterial

hos elever med Downs syndrom i den anpassade gymnasieskolan

RAPPORT 2024:4 • IRÉNE JOHANSSON

Innehåll

Inledning.....	2
Allmän instruktion.	3
Del 1. Pragmatik.....	4
Samtalets turordningsregler	5
Reflektera och diskutera	5
Samtalsämne.	6
Funktioner i samtalet	7
Del 2. Grammatik.....	10
Del 3.Lexikon	13

Inledning

Projektet *Språket som nyckel till ett delaktigt vuxenliv*¹ genomfördes under åren 2021–2024 på tre anpassade gymnasieskolors individuella program. Totalt erhöLL 11 elever språkträning av sina lärare, pedagoger och elevassistenter i skolan under ledning av projektanställd handledare.

I projektet har en modell till språkträning – *Klassrumsbaserad språkträning* – prövats. Modellen innebär att man använder skolans kursplan och den undervisning som sker i klassrummet som en grund för språkträningen.

Vår variant av den klassrumsbaserade språkträningen har vissa faser som följer på varandra i ett ständigt upprepande förlopp. Läraren väljer ett av klassens kommande undervisningstema som anpassas till ett språkträningsmaterial. Samtidigt bedöms elevens aktuella språkliga kompetens, vilket leder fram till en plan för språkträningen med individuella mål, individuellt anpassad metod och material. Med hjälp av denna plan struktureras genomförandet av elevens arbete med de övningar som finns i planen. Då undervisningstemat tas upp i klassen är eleven språkligt förberedd och har större chans att tillägna sig kunskapsinnehåll men också att vara språkligt aktiv och delaktig i undervisningssituationen.

I modellen är språkträningen ett naturligt inslag i undervisningen, i stället för att ses som något speciellt utöver skolans ordinarie verksamhet och som eleven övar enskilt utan skolkontext. Därför är samarbete och en samsyn i viktiga frågor² mellan vuxna, som finns nära eleven i skola och hem en förutsättning. Det behövs kreativa samtal om språk, språkstörning och språkträning och för att detta ska ske, krävs att parterna förstår varandra, delar kunskap och hyser respekt för varandras kompetenser.

Klassrumsbaserad språkträning är förvisso inget nytt³. I litteraturen finns det många artiklar, som beskriver arbetssätt liknande vår tolkning av begreppet. Dessa artiklar handlar dock i huvudsak om elever som ”bara” har problem med språket. I vårt projekt tar vi konceptet ett steg vidare. Våra elever behöver språkträningen för att kunna tillägna sig kunskaper men också för att utvecklas personligt och socialt eftersom de har en språkstörning och IF.

Detta kartläggningssmaterial har två syften. Det överordnade målet är att höja medvetenheten om tre av språkets viktiga delar (pragmatik, grammatik och lexikon) och att introducera centrala begrepp och tänkesätt hos dem som samverkar kring språkträningen.

¹ Projektet har förvaltats av Svenska Downföreningen och genomförts i samarbete med Karlstadmodellen. Ekonomiskt stöd till projektet har erhållits av Allmänna Arvsfonden.

² Archibald, L. M. D. (2017). SLP-educator classroom collaboration: A review to inform reason-based practice. *Autism & Developmental Language Impairments*, 2, 1-17.

³ Nelson, N. W., 1986. Individual processing in classroom settings. *Topics in Language Disorders*, 6(2).
Nelson, N. W., 1989. Curriculum-based language assessment and intervention. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 20(2)

Starling, J., et al., 2012. Training secondary school teachers in instructional language modification techniques to support adolescents with language impairment: A randomized controlled trial. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 43(4).

Ukrainetz, T., 2024. Evidence-based expository intervention. *American Journal of Speech-Language Pathology* 33:2

Det andra målet är att få en grov översiktlig bild av elevens språkliga kompetens inom pragmatik, lexikon och grammatik enligt skolpersonalens uppfattningar

Kartläggningen är kvalitativ och beskrivande och metoden är reflektion och diskussion baserad på egna observationer eller minnesbilder av tidigare observationer. Kartläggningen kommer inte att ge en rättvisande bild av elevens språkliga kompetens men väl ett input till fortsatt gemensam process.

I varje klass finns elever med varierad språklig kompetens. Denna kartläggning kan därför komma att gruppera eleverna i tre grupper:

- Elever utan problem inom områdena pragmatik, grammatik och lexikon.
- Elever med problem inom ett delområde.
- Elever med problem inom samtliga delområden.

Kartläggningen täcker inte språkets alla viktiga delar. I projektet användes Stora Fonemtestet⁴ som en grund för bedömning av Fonologi, Prosodi och uttal.

Allmän instruktion

Arbeta med kartläggningen som grupparbete! Diskutera vad ni upplevt, vad ni minns och hur ni tolkar begreppen i formuläret. Fokusera en eller ett par elever åt gången. Det finns i dessa diskussioner inga fel eller rätt. Däremot skapar ni tillsammans en gemensam förståelse av viktiga begrepp.

Elevens språkliga uttryck kan vara tal eller tecken eller tal och tecken. Icke-språkliga uttryck som mimik, gest, ljud och kroppsrörelser ska också diskuteras i anslutning till pragmatik.

⁴ Hellquist B et al, 2013 (1991). Stora Fonemtestet. Studentlitteratur.

Del 1. Pragmatik

För att vi ska kunna kommunicera på ett effektivt sätt och göra oss förstådda och förstå andra, måste vi veta något mer än om ords betydelser och om hur man kombinerar ord till satser. Vi måste känna till de regler och anpassningar som styr våra samspel med varandra. Vi börjar att lära oss grunderna till detta redan under vår allra första levnadstid och sen utvecklar vi denna kompetens under hela livet genom ökad flexibilitet, fördjupad förmåga att ta den andres perspektiv och att förstå det underförstådda.

Pragmatik handlar om språkets användning i sociala sammanhang. Det är ett svårt område eftersom det inte finns någon tydlig definition på vad som avses med pragmatisk förmåga eller typisk pragmatisk utveckling. Beskrivningarna varierar också som en effekt av att språkets användning är kontext- och kulturbetingat. Det finns alltid en kontext av faktorer som påverkar hur man använder språket. Det kan vara vem man talar med, vad man talar om, hur den yttre miljön är och i vilken tid man befinner sig.

Samtalet är ett språkligt socialt spel mellan minst två personer. Samtalet har turordningsregler, olika syften eller avsikter och kommer att handla om någonting. Ett samtal kan ses som en process där de som samtalar med varandra, skapar betydelser tillsammans. I den processen finns det förväntningar, som den andre som måste uppfylla för att hans bidrag i samtalet ska accepteras och betraktas som relevant.

I ett samtal bär orden och satserna (de talade eller de tecknade) betydelser men med blick, mimik, gest och kropp nyanserar vi de språkliga uttrycken. Det finns alltid en bakgrund av icke-språkliga uttryck som förankrar och ger bibetydelser till det som uttrycks med språket. Barnets utveckling av pragmatik börjar med uttryck i blick, icke-språkliga ljud, mimik och kroppen och successivt, hand-i-hand med språkutvecklingen, intar de språkliga uttryckssätten en allt större plats.

Reflektera och diskutera!

1. Hur kommunicerar eleven med dig?

	För det mesta	ibland	Sällan	Aldrig
Blick - mimik				
Gester				
Ljud som inte är tal				
Föremål				
Bilder				
Tecken				
Tal				

2. När är elevens kommunikation mest effektiv? Finns det speciella a) situationer? b) personer? c) samtalsämne?

Samtalets turordningsregler

Ett samtal har en struktur av turer. En tur är den tid som en av deltagarna i samtalet har ordet. Sen överlämnas turen till näste deltagare och det uppstår ett växelmonster. Turtagningsreglerna fördelar ordet mellan talarna och föreskriver också att långa tystnader eller att tala i munnen på varandra inte är önskvärda.

Det grundläggande mönstret har tre delar: Inledning – Upprätthållande – Avslut.

Att inleda ett samtal har som sitt första steg att inbjuda till samtal vilket kan ske genom att visa intresse för och fånga uppmärksamheten hos den man vill samtala med. Därefter tar man någon typ av initiativ. Det lilla barnet kan peka på ett sådant sätt att den andre känner sig manad att ge ett svar. Längre fram i utvecklingen kan det ske med en språklig tur som kräver ett svar t ex ”Vad tyckte du om filmen?” eller en tur som inte kräver ett svar t ex ”Jag såg en film i går”

Att upprätthålla ett samtal kräver att man bekräftar att man tagit emot den andres invit och initiativ. Det lilla barnet kan göra detta genom att visa med kroppen att hen vill ha mer, att samspelet ska fortsätta. Längre fram i utvecklingen lär man sig att upprätthållande turer pekar både bakåt och framåt i samtalet. Effektiva upprätthållande turer knyter an till det som tidigare sagts men för samtidigt in något nytt som ger underlag för fortsatt samtal. Den upprätthållande funktionen utvecklar sig också genom att man lär sig att reparera samtal som brakar ihop eller som hamnar vid sidan av det som samtalet handlar om. Detta kan ske då den andre inte förstår eller pratar på utan att ta hänsyn till att det är den andres rätt till turen. För att reparera måste man alltså inse att den andre inte förstår och försöka reparera genom upprepning, förtydligande, förklaring eller att man omformulerar sig.

Att avsluta gör det lilla barnet genom att visa ointresse, kanske genom att vända bort ansiktet. De mer utvecklade avslutningsturerna är i sig bara bakåtppekande. Det ges inget nytt bränsle till fortsatt samtal.

Reflektera och diskutera!

1. Hur gör eleven då hen
 - inviterar dig till samtal?
 - Initierar (påbörjar) samtalet
 - på ett sätt som kräver svar?
 - på ett sätt som inte kräver svar?
2. Hur gör eleven för att upprätthålla ett samtal med dig?
3. Hur gör eleven för att komma in i ett samtal som redan pågår mellan två eller flera personer?
4. Hur gör eleven för att INTE överlämna turen till dig?

Samtalsämne

Alla samtal handlar om något. Det finns ett samtalsämne som kan fördjupas, nyanseras och glida över till ett annat ämne. Den som påbörjar samtalet väljer som regel samtalsämnet. Därvid finns starka förväntningar på att svaret ska knyta an till ämnet men också att det ska tillföras någon liten ny information.

Ett samtal kan omfatta ett eller flera samtalsämnen men varje samtalsdel fokuserar kring samma samtalsämne. Under utvecklingens gång lär man sig att undvika abrupta ämnesbyten, att ge irrelevant och icke-adekvat information och att hålla den röda tråden.

Reflektera och diskutera!

	Ovanligt	Vanligt
Bestämmer eleven samtalsämnet i samtal med dig?		
Håller sig eleven inom samtalsämnets ramar?		
Får du svar på de frågor som ställs? Är svaren adekvata? Till vilken typ av frågor är svaren adekvata? sådana som kräver ja/nej som svar vad-frågor vem-frågor var-frågor hur-frågor när-frågor varför-frågor		
Tillför elevens kommentarer ny information till det du sagt?		
Upprepar eleven samma information?		

Funktioner i samtalet

Denna del av kartläggningsformulär handlar om olika syften som eleven kan ha med sina uttryck. Man kan t ex säga "Jag vill ha Ipaden" istället för att själv gå och hämta den. Handlingen är en begäran och om man får avsedd Ipad, så har språket förmått någon annan att göra en handling. Det kallas språkliga handlingar därför att språket sätts i stället för en fysisk handling.

Tidigt i utvecklingen är barnets avsikter med sin yttranden omedvetna. Successivt växer insikten om sin egen person och relationer till andra människor och alltmer blir uttrycken medvetna. Från början gör barnet olika missnöjesljud som tolkas av närstående vuxna och utifrån deras tolkningar får barnet mat eller ny blöja. Så snart barnet associerar sina uttryck med en effekt, läggs grunden till de tre förutsättningar som ska uppfyllas för att ett uttryck ska bli en språklig handling.⁵

Den första förutsättningen är att den som säger/tecknar uttrycket ger det en språklig form (ord och grammatik). Den andra förutsättningen är att uttrycket också har en avsikt. Man vill alltså uppnå något med uttrycket. Den tredje förutsättningen är att det finns någon/några andra som tar emot uttrycket och ger det en effekt. Språkliga handlingar kräver alltså minst två personer som är uppmärksamma på varandra och som förstår varandra.

De språkliga handlingarna kräver språkliga uttryck. Innan dessa finns på plats utför barnet kommunikativa handlingar. En Ipad kan begäras genom att man sträcker sig mot den, pekar på den eller pekar och tittar på den och samtidigt vokaliserar. Om någon då uppfyller begäran och hämtar Ipaden, har en kommunikativ handling uppnåtts.

Under utvecklingen lär sig barnet nya språkliga handlingar samtidigt som uttrycken nyanseras och förfinas. Ofta anges fyra grundfunktioner⁶ ur vilka många fler språkliga handlingar vidareutvecklas:

- Informativ funktion. Man gör påståenden om sakförhållanden
- Påbjudande funktion. Man påverkar den andre att utföra någon handling
- Kontaktreglerande funktion. Man etablerar och upprätthåller social kontakt
- Expressiv funktion. Man uttrycker sitt eget inre tillstånd.

Alla språkliga handlingar kan inte ersättas med en fysisk handling t ex att lova, kräva, fråga, beklaga, förklara, konstatera, övertala, uppmuntra, trösta, lura eller imponera. Om man vill ironisera, kan man med överdrivet tonfall säga "Nä men titta så bra det går!" vilket betyder att det inte alls går bra. Uttrycket blir en språklig handling då någon annan uppfattar ironin och kanske ger bifall eller inte bifall.

Språkliga handlingar effektiviserar vardagen. Det går mycket snabbare att säga en sak än att göra den. Dessutom blir man med språkets hjälp oberoende av tid och rum. Man kan utöva påverkan bortom ett HÄR och NU.

⁵ Austin, J. L. (1962). How to do things with words. Oxford: Oxford University Press.

Searle, J. R. (1969). Speech acts: An essay in the philosophy of language. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

⁶ Linell, P., 1982. Människans språk. Gleerups

Reflektera och diskutera!

Vilka handlingar använder eleven? Hur uttrycker hen dem?

	Blick, mimik, gest. kropp	Språkligt (ord, satser)
Påkalla uppmärksamhet Till sig själv – <i>se/hör på mig!</i> Händelser – <i>kolla vad som sker!</i> Andra personer – <i>kolla honom/henne/dem!</i>		
Uttrycka känslor t ex <i>arg, ledsen</i>		
Begära – <i>jag vill ha... jag vill göra...</i> föremål hjälp handling - aktivitet information sällskap		
Protestera – <i>vill inte/vill inte ha/vill inte göra...</i> föremål handling - aktivitet sällskap		
Benämna/peka ut föremål, personer, platser – <i>det där är/det heter...</i>		
Kommentera – <i>sätta ord på det som äger rum</i> person - föremål handling - aktivitet		
Hävd sig själv, sin självständighet – <i>"jag kan själv"</i>		

Beskriva sak/person/händelse med egenskaper – <i>en fin blomma/ han simmade fort</i>		
Ge information/presentera fakta – <i>jorden är en planet</i>		
Återge något man upplevt – en händelse/ saga/film...		
Förklara – <i>detta är så här därför att</i> händelser beteenden/känslor/tankar		
Instruera – <i>gör si så händer det här</i>		
Hota – <i>om du inte gör så här, så blir det negativa konsekvenser</i>		
Korrigera sig själv – <i>jag sa/gjorde/tänkte fel, jag skulle ha gjort så här i stället</i>		
Förneka – <i>Nej det är inte sant att jorden är platt.</i>		
Berätta – <i>tydlig början, logisk händelsesekvens, tydligt slut</i> egenupplevd historia påhittad historia		
Bekräfta/bejaka – <i>Ja det du säger är sant/korrekt</i>		
Planera – <i>först ska vi göra si, sen ska vi göra så....</i>		
Ironi – säga en sak men mena dess motsats t ex <i>vilket vackert väder då det regnar</i>		
Argumentera – <i>du tycker så men jag tycker si därför att...</i>		

Del 2. Grammatik

Grammatik är kunskap om hur ord tillåts kombineras till fraser, satser och meningar för att återge betydelser. Det är denna kunskap vi använder för att förstå andras talade satser eller för att själva bilda satser, som andra, som har samma grammatik, kan förstå.

Om man bara kan uttrycka sig med ett ord åt gången, kan man peka ut personer, föremål, platser, känslor, egenskaper eller handlingar. Men om man vill klargöra hur en handling startar, vilka effekter den får, hur den utföres, var eller när den sker eller vad den beror på, då behöver man grammatiken. Detsamma gäller om man vill beskriva vem som äger vad eller vilka egenskaper som tillhör en person, ett djur, ett föremål eller en handling. Med grammatiken kan man koda de relationer som finns i verkligheten mellan person och andra personer, objekt eller platser.

Om man bara kan uttrycka sig med ett ord åt gången är man begränsad till ett HÄR och NU perspektiv. I takt med den grammatiska utvecklingen vidgas gränserna för tiden och rummet för att vid en viss nivå i utvecklingen helt suddas ut. Då kan man tala om sådant som inte finns, har funnits och kanske aldrig kommer att finnas på platser som inte heller finns eller har funnits.

Ett satsschema⁷ är en struktur som beskriver satsen som en räkka av sju positioner (kolumner). I detta schema förklaras positionerna så här:

1. I positionen Fundament kan subjekt, objekt eller adverbial uppträda. För att veta vad detta betyder måste man veta vad som innefattas i subjekts-, objekts- och adverbialpositionerna.
2. I positionen Verb 1 kan finita verb (verbformer i presens, imperfekt, imperativ) och hjälpverb uppträda.
3. I positionen Subjekt kan substantiv, pronomen, nominalfras, infinitivfras eller bisats uppträda. Således kan Fundamentet varieras av samma ordklasser, fraser och bisatser.
4. I positionen Satsadverbial kan adverb uppträda.
5. I positionen Verb 2 kan infinita verb (verbformer i infinitiv, perfekt, particip. supinum) och partiklar uppträda.
6. I positionen Objekt kan substantiv, pronomen, nominalfras, infinitivfras eller bisats uppträda.
7. I positionen adverbial kan adverb, prepositionsfras, infinitivfras uppträda.

Det finns en regelbundenhet och ett mönster i hur satsdelarna förhåller sig till varandra och dessa grunder kan de flesta av oss då vi börjar skolan. Men denna kunskap är tyst vilket betyder att vi kan använda kunskapen men inte tala om den. För att få syn på dessa mönster behövs begreppen och en medvetenhet om grammatik.

⁷ Diderichsen, P., 1968. Elementær Dansk Grammatik. Köpenhamn: Gyldendal.

Josefsson, G., 2009. Svensk universitetsgrammatik för nybörjare. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur

Satserna i satsschemat ger exempel på stadier i barnets typiska satsutveckling enligt protokollet LARSP⁸.

Utvecklingen visar sig i att allt fler positioner i satsschema nyttjas och fogas samman. Från början använder barnets ettordssatser och använder i schemat antingen objekts-, verb- eller subjektspositionen. I nästa fas fogas två och tre positioner samman till den grundläggande satsen i svenska S (subjekt)V(verb)O(objekt). Snart används adverbialpositioner och två verbpositioner.

Utvecklingen visar sig också i den komplexitet, som de sju positionerna uppvisar. Från början byggs positionerna upp av enstaka ord. Då sekvensen SVO/A är etablerad kan enstaka ord ersättas av fraser och lite senare också av bisatser.

I det följande får du exempel på olika satser. Din uppgift är att fundera över vilka satser som du minns att eleven sagt (eller tecknat) eller som du tror att eleven spontant skulle kunna säga (eller teckna). Varje rad i schemat visar en sats. Alla satser handlar om farfar som äter pizza.

Första raden visar exempel på tre ettordssatser: farfar// äter//pizza.

Den andra raden visar exempel på tre tvåordssatser: farfar äter// farfar pizza// äter pizza.

Den tredje raden exemplifierar en treordssats. Kommande exempelsatser visar tilltagande komplexitet-

När du reflekterar och diskuterar kring din elev, är det strukturen eller ordföljden som du ska fokusera. Orden farfar – äter - pizza är bara exempel och ska förstås bytas ut mot andra ord

⁸ Crystal, D. et al., 1976. LARSP (Language Assessment, Remediation and Screening Procedure)

Diskutera! Vilka satsmönster använder sig eleven av?

Fundament	Verb 1	Subjekt	Sats- adverbial	Verb 2	Objekt	Adverbial
Farfar	äter				pizza	
Farfar Farfar	äter äter				pizza pizza	
Farfar	äter				pizza	
Farfar (Han)	äter		inte		pizza (den)	
Farfar och farmor (de)	äter		(inte)		pizza och sallad	
farfar	äter		(inte)		den goda pizzan	
Min gamle farfar	har		redan	ätit	den goda pizzan	i köket
Min farfar, som är gammal	har		inte	ätit	pizzan, som var dålig	idag.
Pizzan, som är dålig	får	min gamle farfar	inte	äta		idag
Eftersom pizzan var kladdig	åt	farfar och farmor	inte	upp	den	i mormors kök, då det var nystädat
På lördagar	vill	min gamle farfar	aldrig	äta	pizza	i mormors kök.
I kväll	ska	farfar, som varit magsjuk	äntligen	äta	den goda pizzan, som jag köpte i Motala	I mormors nystädade kök
Att äta pizza i köket	ville	min farfar	inte	göra		idag

Del 3.Lexikon

Ord är på ett sätt språkets byggstenar. Att lära sig ord innebär att lära en betydelse som kopplas ihop med ett sätt att uttrycka denna betydelse. Uttrycket är det som syns och hörs i talet, skriften eller tecknandet. Betydelsen utvecklas och fördjupas hela tiden och är det vi kallar begrepp. Begreppet är alltså en abstrakt kategori.

Med lexikon menas uppsättningen av ord som eleven förstår och använder. Vanligtvis förstår man många fler ord än man använder i sitt eget tal eller tecknande.

Det finns många olika sätt att beskriva lexikon på. Ofta skiljer man mellan dess bredd, djup och yta. Bredden är antal ord som eleven behärskar passivt (förstår) och aktivt (använder spontant). Djupet handlar om hur orden får sin betydelse och ytan är ordens form och uttal.

Barn som är 18 månader förväntas ha ca 200 passiva ord och 40–50 aktiva ord. Vid skolstarten har barn med typisk utveckling ett ordförråd av ca 10 000 ord⁹ och under skoltiden växer antalet ord med ca 3000 ord/läsår. För att kunna ta till sig innehållet i en dagstidning eller en lärobok för högstadiet eller gymnasiet krävs det att man kan cirka 30 000 ord receptivt¹⁰. En del menar att det till och med krävs 40 000–50 000 ord för att förstå innehållet i en dagstidning på djupet.

Djupet i lexikon beskriver den mentala organiseringen av ord. Det handlar om hur vi sparar orden i minnet och hur ordens betydelser definieras. Genom att länka dem till varandra i olika former av nätverk, får orden sina betydelser. Dessa nätverk har stort värde då vi mobiliserar ord, alltså söker de ord i minnet för att förstå eller för att producera. Så kan ordet *hund* väcka associationer till orden *farlig* och *skälla* (ord som hör till en situation), *eller djur och labrador* (samma betydelseskategori) *eller rund och sund* (rimord). Hur detta går till, vet vi förstås inte, eftersom det handlar om ett ofantligt stort antal länknings och ett ofantligt stort antal nätverk.

Ytan av ett ord är dess form, alltså hur det ser ut i skrift och hur det låter i talet. Ett ord kan bestå av ett eller flera morfem (minsta enhet som bär egen betydelse). Ett morfem kan byggas upp av en eller flera stavelser. En stavelse byggs upp av en vokal och en eller flera konsonanter (ibland ingen konsonant). Dessutom bär varje ord sin rytm och melodi.

Alla ord har inte samma värde i alla sammanhang och vi kan inte alla ord lika bra. Tvärtom kan man dela upp lexikon i tre nivåer bestående av obekanta, bekanta och etablerade ord. Ett obekant ord har vi hört, ett bekant ord förstår vi i dess sammanhang, men kan inte använda själva medan vi både förstår och kan använda ett etablerat ord. Det betyder att vi i vardagliga samtal använder endast en liten del av ordförrådet.¹¹

Att kartlägga en persons lexikon är förstås en omöjlighet! Det finns inget facit. Men med hjälp av formuläret nedan kan en första preliminär uppfattning om elevens djup och bredd av lexikon göras.

⁹ Viberg, Å. (1993). Andraspråksinläring i olika åldrar I: Cerú, Eva (red.) Svenska som andraspråk. Mera om språket och inläringen. Lärbok 2. Stockholm: Natur & Kultur.

¹⁰ Holmegaard, M. & Johansson Kokkinakis, S. (2006). "Måste man vara strömförande för att vara en god ledare? Är mångtydiga ord svåra för de elever som är flerspråkiga?". I: Humanistdagboken

¹¹ Cummins, J. (2017). Flerspråkiga elever. Effektiv undervisning i en utmanande tid. Stockholm: Natur & Kultur

Formuläret är strukturerat enligt ett sätt att dela upp ord i ordklasser. Inom varje ordklass finns ett *urval* underkategorier med några exempel för varje kategori. Varje kategori rymmer ”enkla” ord (sådana som kommer tidigt i barnets språkutveckling) och svårare ord (sådana som kommer senare i barnets språkutveckling). Ordklasserna pronomen, prepositioner och konjunktioner har ett begränsat antal ord, medan det ständigt tillkommer nya ord i ordklasserna substantiv, adjektiv, verb och adverb.

Kategorierna är valda utifrån vad orden betyder och avsikten är att i grova drag avslöja vad eleven kan/vill/brukar tala om.

Tillsammans ska ni vuxna som står eleven nära minnas tillsammans, diskutera och reflektera kring vad det betyder att ha ett ordförråd.

Diskutera! en underkategori i taget. Vilka ord i kategorin kan eleven?

Reflektera! Vad kan eleven samtala om och förstå? Utgå från följande påstående: **Orden gör världen begriplig.**

Substantiv

kategori	exempel	kategori	exempel
Personer	Mamma kvinna farbror	Process	Brand studier rättegång
Yrken	Lärare chaufför skribent	Tillstånd	Sömn fattigdom svält
Kroppen	Öra pupill tunntarm	Egenskap	Ilkska tålmod seghet
Djur	Hund kamel ål	Natur	Åska jordbävning tsunami
Föremål	Väska telefon snöre	Tid	Måndag förmiddag minut
Växter	Blomma blad pelargon	Riktning	Höger söder diagonal
Material	Ylle silke linne	Måttsenhet	Meter liter gram
Platser	Affär Stockholm rymden	Ämnen	Syre koldioxid silver
Handlingar	Skämt mord intrig	Högtider	Julafton pingst ramadan
Kläder	Vante keps tights	Mat	Kött broccoli messmör
Möbler	Soffa gungstol pall	Dryck	Vatten te sprit

Adjektiv

kategori	exempel	kategori	exempel
Färg	<i>Röd orange ljusgrön</i>	Form	<i>Rund kvadratisk triangulär</i>
Känslor	<i>Snäll otäck likgiltig</i>	Avstånd	<i>Nära avlägsen</i>
Kvalitet	<i>Grov mjukare tyngst</i>	Temperatur	<i>Varm kyligare hetast</i>
Tillstånd	<i>Öppen tillsluten</i>	Ålder	<i>Ung medelålders vuxen</i>
Storlek	<i>Stor längre kortast</i>	Tillhörighet	<i>Svensk värmländsk inhemsk</i>

Diskutera: En underkategori i taget – vilka ord i denna kategori kan eleven?

Reflektera: Vilka delar av världen görs begripliga respektive obegripliga för eleven eller vad kan eleven samtala om och förstå?

Pronomen

kategori	exempel	kategori	exempel
Personliga/subjektsform	<i>Jag du han hon hen vi ni de</i>	Reciproka	<i>Varandra</i>
Personliga/objektsform	<i>Mig dig honom henne hen oss er dem</i>	Generaliserande	<i>Man</i>
Possessiva	<i>Min din hans hennes hens vår er deras</i>	Interrogativa	<i>Vem? vilka?</i>
Demonstrativa	<i>Den här den där</i>	Kvantitativa	<i>Få alla samtliga</i>
Reflexiva	<i>Sig</i>	Nekande	<i>Ingen</i>

Diskutera: En underkategori i taget – vilka ord i denna kategori kan eleven?

Reflektera: Vilka delar av världen görs begripliga respektive obegripliga för eleven eller vad kan eleven samtala om och förstå?

Verb

kategori	exempel	kategori	exempel
Hjälpverb	<i>Ska kan få</i>	Minne	<i>Minnas glömma memorera</i>
Befintlighet	<i>Ligga sitta stå</i>	Förmåga	<i>Orka kunna klara</i>
Rörelse	<i>Lägga sätta ställa</i>	Avsikt	<i>Planera försöka avse</i>
Konsumtion	<i>Dricka käka mumsa</i>	Önskan	<i>Hoppas frukta ångra</i>
Varseblivning	<i>Lukta uppfatta märka</i>	Kvantitet	<i>Öka minska väga</i>
Kommunikation	<i>Hälsa påpeka teckna</i>	Ägande	<i>Har sälja skaffa</i>
Tänkande	<i>Ana tro tvivla</i>	Orsak	<i>Bero på medföra leda till</i>

Diskutera: En underkategori i taget – vilka ord i denna kategori kan eleven?

Reflektera: Vilka delar av världen görs begripliga respektive obegripliga för eleven eller vad kan eleven samtala om och förstå?

Adverb

kategori	exempel	kategori	exempel
Rum	<i>Här överallt utomlands</i>	Orsak	<i>Därför dock emellertid</i>
Grad	<i>Bara ganska rikligen</i>	Negation	<i>Inte aldrig nej</i>
Tid	<i>Nu igen alltid</i>	Frågande	<i>Vad? Var? Hur? när? Varför?</i>
Sätt	<i>Lika annorlunda fort</i>		

Diskutera: En underkategori i taget – vilka ord i denna kategori kan eleven?

Reflektera: Vilka delar av världen görs begripliga respektive obegripliga för eleven eller vad kan eleven samtala om och förstå?

Preposition

kategori	exempel	kategori	exempel
Befintlighet	<i>På kring i</i>	Medel	<i>Med utan vid</i>
Riktning	<i>Från mot upp</i>	Ändamål	<i>För trots om</i>
Tid	<i>Innan under efter</i>		

Diskutera: En underkategori i taget – vilka ord i denna kategori kan eleven?

Reflektera: Vilka delar av världen görs begripliga respektive obegripliga för eleven eller vad kan eleven samtala om och förstå?

Konjunktion

konjunktioner		subjunktioner	
kategori	exempel	kategori	exempel
Sammanbindande	<i>Och samt såväl – som</i>	Allmänna	<i>Att om</i>
Särskiljande	<i>Eller antingen – eller</i>	Relativa	<i>Som</i>
Motsättande	<i>Men fast</i>	Jämförande	<i>Liksom, såsom</i>
Förklarande	<i>Ty för</i>	Orsak	<i>Eftersom, därför att, för att</i>
Konklusiv	<i>Så</i>	Följd	<i>Så att, trots att</i>

Diskutera: En underkategori i taget – vilka ord i denna kategori kan eleven?

Reflektera: Vilka delar av världen görs begripliga respektive obegripliga för eleven eller vad kan eleven samtala om och förstå?

Kartläggningsmaterial

HOS ELEVER MED DOWNS SYNDROM I DEN ANPASSADE GYMNASIESKOLAN
RAPPORT 2024:4 • IRÉNE JOHANSSON